

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

دانشکده علوم سیاسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M. A)

رشته مطالعات منطقه ای

موضوع:

نقش انرژی گاز در سیاست خارجی روسیه در زمان ریاست

جمهوری مدودف نسبت به کشور اوکراین

استاد راهنما:

سرکار خانم دکتر زهره بالازاده

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر رضا جلالی

پژوهشگر:

عباس حیدری

پاییز ۹۱

تعه‌دنامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجان‌ب عباس حیدری دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد به شماره دانشجویی ۸۸۰۸۳۷۴۱۴۰۰ در رشته مطالعات منطقه ای که در تاریخ ۹۱/۸/۴ از پایان نامه خود تحت عنوان نقش انرژی گاز در سیاست خارجی روسیه در زمان ریاست جمهوری مدودف نسبت به کشور اوکراین با کسب نمره و درجه دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق رو پژوهش انجام شده توسط اینجان‌ب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجان‌ب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

بسمه تعالی

در تاریخ ۹۱/۸/۴

عباس حیدری دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات منطقه ای از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره
به حروف و با درجه مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول (کلیات تحقیق)

- ۱-۱- بیان مسئله تحقیق ۲
- ۲-۱- اهمیت موضوع و انگیزه انتخاب آن ۲
- ۳-۱- قلمرو تحقیق ۲
- ۴-۱- سوال های تحقیق ۳
- ۱-۴-۱- سوال اصلی ۳
- ۲-۴-۱- سوال فرعی ۳
- ۵-۱- فرضیه تحقیق ۳
- ۶-۱- روش تحقیق ۴
- ۷-۱- متغیرها و واژه های کلیدی ۴

فصل دوم امنیت در افغانستان

- ۱-۲- مفهوم امنیت ملی ۶
- ۲-۲- افغانستان و امنیت ملی ۸
- ۳-۲- بحران پناهندگان و آوارگان ۹
- ۴-۲- وضعیت کنونی نهادهای امنیتی افغانستان ۱۰
- ۱-۴-۲- زیر ساختهای امنیتی در افغانستان ۱۰
- ۲-۴-۲- پلیس افغانستان ۱۲
- ۳-۴-۲- ارتش ملی افغانستان ۱۴
- ۴-۴-۲- محرک های جنبی ناامنی ۱۶

فصل سوم: عوامل داخلی موثر بر بحران امنیت

- ۱-۳- جایگاه راهبردی افغانستان ۱۹
- ۲-۳- جغرافیای سیاسی افغانستان ۲۰

- ۲۲..... ۳-۳- هويت ملي در افغانستان.....
- ۲۶..... ۴-۳- ساختار سياسي و اجتماعي در افغانستان.....
- ۲۷..... ۴-۳-۱- پشتون.....
- ۲۷..... ۴-۳-۲- تاجيك.....
- ۲۷..... ۳-۴-۳- هزاره.....
- ۲۸..... ۴-۴-۳- ازبک.....
- ۲۸..... ۵-۴-۳- ترکمن.....
- ۲۸..... ۶-۴-۳- بلوچ.....
- ۲۸..... ۷-۴-۳- قزلباش.....
- ۲۹..... ۸-۴-۳- سادات.....
- ۳۰..... ۵-۳- معضل مواد مخدر.....
- ۳۰..... ۱-۵-۳- نخستين عمليات مشترک ناتو و روسيه براي مقابله با مواد مخدر در افغانستان.....
- ۳۲..... ۲-۵-۳- روند کشت خشخاش در افغانستان با بررسي گزارش سازمان ملل.....
- ۳۵..... ۳-۵-۳- جدول وضعيت مواد مخدر در افغانستان در سال ۲۰۱۰.....
- ۳۶..... ۴-۵-۳- پيامدهای منفي مواد مخدر براي کشورهای منطقه و جهان.....
- ۳۷..... ۵-۵-۳- نقش ناتو در مبارزه با مواد مخدر افغانستان.....
- ۴۰..... ۶-۵-۳- نگاه روسيه به مساله مواد مخدر در افغانستان.....
- ۴۳..... ۶-۳- تشكيل دولت مرکزي.....
- ۴۴..... ۱-۶-۳- چالش قومي - اجتماعي.....
- ۴۴..... ۲-۶-۳- چالشهای سياسي ناشی از ضعف حکومت.....
- ۴۵..... ۳-۶-۳- چالشهای اقتصادي.....
- ۴۵..... ۴-۶-۳- چالشهای آموزشی، فرهنگي و بهداشتي.....
- ۴۹..... ۷-۳- قوم گرایی.....
- ۵۲..... ۸-۳- طالبان.....
- ۵۷..... ۹-۳- شبکه القاعده و طالبان.....
- ۵۹..... ۱۰-۳- بحران نهادهای امنيتي افغانستان و دور نماي خروج از آن.....

فصل چهارم : عوامل خارجی موثر بر بحران امنیت افغانستان

- ۴-۱- موقعیت جغرافیایی و راهبردی افغانستان نسبت به همسایگان..... ۶۳
- ۴-۲- پیشینه روابط آمریکا با افغانستان..... ۶۳
- ۴-۳- سیاست خارجی آمریکا در قبال افغانستان در دوران حضور نظامی شوروی..... ۶۸
- ۴-۴- یازدهم سپتامبر و تحول در سیاست خارجی آمریکا..... ۶۹
- ۴-۵- آمریکا و حمله به افغانستان اهداف و منافع..... ۷۴
- ۴-۵-۱- اهداف اقتصادی آمریکا..... ۷۴
- ۴-۶- اهداف ژئواستراتژیک آمریکا در افغانستان..... ۷۸
- ۴-۶-۱- گسترش ناتو به شرق و اهداف امنیتی - ژئوپولیتیکی..... ۸۱
- ۴-۷- افغانستان نخستین عرصه آزمون دکترین بوش..... ۸۲
- ۴-۸- سیاست خارجی آمریکا در زمان طالبان..... ۸۳
- ۴-۹- محدودیتهای سیاست خارجی آمریکا در قبال بحران افغانستان در زمان طالبان..... ۸۴
- ۴-۱۰- ناتو و افغانستان..... ۸۵
- ۴-۱۱- روسیه و افغانستان..... ۹۵
- ۴-۱۱-۱- روسیه و موقعیت راهبردی افغانستان..... ۹۵
- ۴-۱۱-۲- امنیت ملی روسیه و بحران امنیت افغانستان..... ۹۸
- ۴-۱۱-۳- عملکرد روسیه نسبت به افغانستان بعد از ۱۱ سپتامبر..... ۹۸
- ۴-۱۱-۴- محدودیتهای سیاست خارجی روسیه در زمان طالبان..... ۹۹
- ۴-۱۲- موقعیت جغرافیایی پاکستان نسبت به افغانستان..... ۱۰۱
- ۴-۱۲-۱- موقعیت راهبردی پاکستان نسبت به افغانستان..... ۱۰۶
- ۴-۱۲-۲- امتیازات پاکستان نسبت به افغانستان..... ۱۰۷
- ۴-۱۲-۴- هماهنگی جریانهای مذهبی پاکستان با طالبان..... ۱۰۸
- ۴-۱۲-۵- شناخت کامل پاکستان از نقاط راهبردی افغانستان..... ۱۰۸
- ۴-۱۲-۶- داشتن نقش محوری در مسائل افغانستان..... ۱۰۹
- ۴-۱۲-۷- واقعه ۱۱ سپتامبر و دولتمردان نظامی پاکستان..... ۱۱۲
- ۴-۱۲-۸- اهداف سیاسی و امنیتی پاکستان در قبال افغانستان..... ۱۱۲
- ۴-۱۲-۹- اهداف اقتصادی پاکستان..... ۱۱۴

۱۱۶.....افغانستان و عربستان سعودی و افغانستان.....۱۳-۴

۱۱۷.....اهداف سیاست خارجی عربستان در افغانستان در زمان طالبان.....۱-۱۳-۴

فصل پنجم: آینده نگری

۱۲۱.....دورنمای خروج از بحران امنیت در افغانستان.....۱-۵

۱۲۱.....نگاه بلند مدت و ساختاری.....۱-۱-۵

۱۲۱.....بازسازی نهادهای امنیتی.....۲-۱-۵

۱۲۲.....ریشه کنی فساد.....۳-۱-۵

۱۲۳.....اعطای زمان و منابع به نهادهای امنیتی افغانستان.....۴-۱-۵

۱۲۴.....لزوم تفکیک در پلیس ملی افغانستان.....۵-۱-۵

۱۲۵.....نتیجه گیری.....۲-۵

۱۲۹.....منابع.....

مقدمه

انرژی نیاز مردم جهان در قرن بیست و یکم است. رقابت انرژی شامل همه منابع هیدروکربنی نفت و گاز می‌گردد. کشورهای صنعتی و کشورهای که روند رشد فزاینده‌ای در پیش دارند بر سر کسب منابع انرژی و تأمین امنیت عرضه آن تلاش خواهند داشت. پیش‌بینی می‌شود نیاز انرژی دو کشور پر جمعیت چین و هند تا بیست سال آینده دو برابر شده و مصرف اروپا و جهان غرب هرچند که بیشتر معطوف به گاز طبیعی خواهد بود نیز سیر صعودی داشته باشد.

تحلیل گران معتقدند گاز طبیعی در میان انواع هیدروکربن‌ها سریع‌ترین رشد مصرف را خواهد داشت و رشد متوسط سالانه آن تا ۲۰۲۵ بیش از سه درصد خواهد بود در حالیکه این افزایش برای نفت زیر دو درصد و برای ذغال سنگ زیر یک درصد خواهد بود.

نظر به آنکه خاورمیانه به عنوان مرکز اصلی تأمین انرژی جهان کماکان دستخوش روند پر آشوب سیاسی است، منابع انرژی روسیه و سایر کشورهای شوروی سابق یا کشورهای مستقل مشترک المنافع مناسبی برای مصرف کنندگان اصلی انرژی خواهد بود به ویژه آنکه روسیه بیش از یک پنجم ذخایر انرژی گاز جهان را در اختیار دارد. به موجب بررسی‌های اخیر مجموع ذخایر نفت و گاز کشف شده روسیه از ذخایر انرژی ثابت شده عربستان سعودی بیشتر است و به این ترتیب کشور روسیه قادر خواهد بود بر صنعت انرژی جهان تسلط داشته باشد. بی‌تردید این ذخایر قابل توجه انرژی قدرت سیاسی قابل توجهی برای روسیه به همراه خواهد داشت و دنیا منتظر است ببیند که از این قدرت چگونه استفاده می‌شود.

سیاست‌های جدید روسیه در قبال همسایگان خارج نزدیک خود بحث‌های متفاوتی در خصوص استفاده از سلاح انرژی گازی و یا جنگ انرژی گازی علیه حکومت‌های ناهمسو با منافع مسکو مطرح نمود. بستن شیرهای انرژی گازی به روی اوکراین در زمستانی سرد و یخبندان هشدار برای مصرف کنندگان اروپایی بود که به شدت به گاز روسیه وابسته بودند. اساساً می‌توان گفت که هدف روسیه در راستای سیاست گذاری خارجی خود تجدید جایگاه ابر قدرتی این کشور با استفاده از منابع هنگفت انرژی می‌باشد.

فصل اول

کلیات

۱-۱ طرح مسئله

روسیه کشوری است که از لحاظ انرژی بسیار غنی و با بیش از یک میلیون و هفتصد هزار کیلومتر مربع پهناورترین کشور جهان به شمار می رود که در شمال منطقه اوراسیا قرار دارد. این کشور با چهارده کشور آسیایی و اروپایی مرز زمینی مشترک داشته و با کشورها پیرامون دریای برینگ، دریای ژاپن، دریای خزر، دریای سیاه و دریای بالتیک ارتباط دریایی دارد. همین گستردگی جغرافیایی باعث شده است تا روسیه چه از نظر غنای انواع ذخایر موجود در جهان و چه از نظر ویژگی های جغرافیایی و ژئوپولیتیکی در وضعیت مطلوبی قرار گیرد.

رهبران سیاسی روسیه متأثر از عرصه جهانی جدید پس از جنگ سرد به واسطه نفوذ و توان سنتی خود برای منابع نفت و گاز و خطوط انتقال انرژی اهمیت فراوانی قائل می باشند. رهبران روسیه از جمله دیمیتری مدودف به عنوان سومین رئیس جمهور روسیه پس از فروپاشی شوروی، پیرو سیاست های سلف خود یعنی ولادمیر پوتین نیز شائق به اقدام نسبت به احیای غرور ملی از دست رفته روسیه بود و تا حد زیادی در این راستا اقدام نمود. از جمله اقدامات وی در این رابطه ایجاد بحران انرژی با کشور اوکراین و تسری این بحران به سایر نقاط اروپا می باشد.

برنامه توسعه انرژی روسیه دنیای غرب را به شدت نگران کرده است. کشمکش های ایجاد شده بر سر راه تأمین انرژی غرب اروپا که مقداری از آن در میانه راه به کشورهای بلاروس و اوکراین صادر می گردد، موجب شده عده ای این کشمکش ها را سیاسی و گروهی دیگر اقتصادی بدانند. بسیاری از صاحب نظران معتقدند که تلاش روسیه برای افزایش قیمت گاز صادراتی به اوکراین سیاسی بوده که با هدف تحت فشار قرار دادن دولت اوکراین که توسط غرب حمایت می شود انجام شده بود. لیکن زمانی که روسیه تصمیم به افزایش قیمت گاز صادراتی خود به بلاروس که از متحدان قدیمی روسیه بشمار می رود نیز گرفت بسیاری از تحلیل گران ریشه این اقدام روسیه را در مسائل اقتصادی جستجو نمودند.

اهمیت بخش انرژی در اقتصاد روسیه و منابع وسیع آن و موفقیت بخش نفت و گاز در احیای مجدد اقتصاد این کشور و دکتترین جدید روسیه نشان می دهد جهت گیری سیاست خارجی روسیه به سمت رقابت بیشتر با سایر کشورها و به ویژه با دنیای غرب با استفاده از حربه انرژی می باشد.

۲-۱ هدف تحقیق

بیان اثرگذاری انرژی به ویژه انرژی گازی در تعاملات بین المللی

۳-۱ سئوالات تحقیق

- سوال اصلی: انرژی گازی چه نقشی در سیاست خارجی کشور روسیه در دوران زمامداری سومین رئیس جمهور این کشور (مدودف) داشته است؟

-سئوالات فرعی

علت تلاش روسیه برای افزایش قیمت گاز صادراتی به اوکراین چه بوده است؟

آیا اقدام به افزایش قیمت انرژی گازی ریشه اقتصادی دارد؟

۴-۱ متغیرهای تحقیق

متغیر مستقل یا پدیده تأثیرگذار: انرژی گازی

متغیر وابسته یا پدیده تأثیر پذیر: تعاملات روسیه با اوکراین

۱-۵ فرضیه های تحقیق

- فرضیه اصلی: انرژی گازی و منابع وسیع آن در احیای اقتدار سیاسی و اقتصادی کشور روسیه جهت رقابت با سایر کشورها به ویژه با دنیای غرب از اهمیت اولیه برخوردار است.

- فرضیه جانشین: تلاش روسیه برای افزایش قیمت گاز صادراتی به اوکراین سیاسی بوده است که با هدف تحت فشار قرار دادن اوکراین تحت حمایت غرب انجام شده بود.

۱-۶ تعریف مفاهیم

- انرژی گازی: یکی از انرژی هایی است که مخلوطی از گازهای اتان، متان و پروپان می باشد و به هنگام استخراج نفت با تکنیک های ویژه ای به دست می آید.

- سیاست خارجی: تلاش عامدانه کشورها برای کسب، افزایش، حفظ و نمایش قدرت و منزلت خود در صحنه بین المللی تعاریف وابستگی: گروهی وابستگی را شکلی از روابط میان کشورهای جهان سوم و کشورهای پیشرفته می دانند و گروهی دیگر وابستگی را یک وضعیت مشروط کننده می دانند که نه تنها روابط خارجی کشور وابسته بلکه ساختارهای داخلی آن را نیز در بر می گیرد.

۱-۷ روش پژوهش

روش تحقیق به صورت یک تحقیق توصیفی - تحلیلی از نوع مطالعه مورد خاص می باشد.

۱-۸ روش گردآوری اطلاعات

کتابخانه ای، اسنادی، آماری و مراجعه به آرشیوهای خبری رسانه ها

۱-۹ قلمرو تحقیق

مکانی - ژئوپولیتیک روسیه و اوکراین

زمانی - روابط دو کشور روسیه و اوکراین در دوران زمامداری مدودف

۱۰-۱ اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن

با توجه به اهمیت روز افزون انرژی و استفاده کشورها از آن به عنوان یک ابزار قدرت سیاسی در مناسبات جهانی، انگیزه اینجانب از انتخاب این موضوع بوده است که با بررسی نقش و جایگاه انرژی گازی در سیاستگذاری خارجی کشورها روشن گردد تا چه حد این انرژی می تواند در سیاست خارجی یک کشور ایفای نقش بنماید.

۱۱-۱ مشکلات و موانع تحقیق

نظر به متأخر بودن موضوع، متأسفانه دسترسی به منابع کتابخانه ای بسیار ناچیز بوده است و لذا برای بررسی می باید به سایت های خبری به دنبال گردآوری مطالب و خبر بود و واضح است که همه مطالب در رسانه های خبری منعکس نمی گردد.

۱۲-۱ ادبیات پژوهش

در بررسی و تحقیق خود از تألیفات مراکز زیر بیشترین بهره را کسب نموده ام.

- تألیفات متعدد سرکار خانم دکتر الهه کولایی در رابطه با مسائل مربوط به اتحاد جماهیر شوروی و روسیه.

- گزارشات تحلیلی و راهبردی مرکز تحقیقات استراتژیک.

- مقالات مجله مطالعات اوراسیای مرکزی.

- اخبار روزانه منتشر شده توسط سایت های خبری صدا و سیما.

۱-۱۳ سازماندهی پژوهش

رساله حاضر در پنج فصل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است:

مطابق روال معمول فصل اول اختصاص به کلیات دارد.

در فصل دوم چارچوب نظری که مبتنی بر نظریه وابستگی است مورد بررسی قرار گرفته.

فصل سوم اختصاص دارد به بررسی نقش انرژی گاز به عنوان یک بازیگر در عرصه روابط بین الملل.

در این فصل ابتدا ژئوپولیتیک گاز طبیعی و سپس جایگاه این انرژی در سیاست خارجی کشورها مورد بررسی قرار گرفته است.

فصل چهارم رساله اختصاص دارد به بررسی نقش انرژی در سیاست خارجی کشور روسیه کشوری که قصد دارد از انرژی به عنوان ابزار سیاسی در عرصه بین الملل استفاده نماید.

در فصل پنجم به بررسی نقش انرژی گازی در روابط میان دو کشور روسیه و اوکراین در دوران زمامداری دیمیتری مدودف پرداخته شده است.

در پایان پس از یک نتیجه گیری کلی فهرست منابع و مأخذی که در این رساله مورد استفاده قرار گرفته اند قید شده است.

فصل دوم

چارچوب نظری

پژوهش

۲-۱ شکل گیری نظریه وابستگی

نظریه وابستگی Dependency Theory اساساً در جامعه شناسی توسعه مطرح می باشد و به صورت عمده از اندیشه های پل باران در سالهای پایانی دهه ۱۹۵۰ نشأت گرفته است. علاوه بر آن بحران مارکسیسم در آمریکای لاتین در دهه ۱۹۶۰ نیز در شکل گیری این نظریه مؤثر بوده است.

برخی معتقدند نظریه وابستگی پاسخی انتقادی به نظریات آدام اسمیت (۱۷۷۶) می باشد. بر اساس مکتب اسمیت بازرگانی بین المللی موجب تخصص منطقه ای و کاهش تعرفه های گمرکی گشته و حداکثر امکانات را برای رشد اقتصادی فراهم می نماید. به موجب این دیدگاه نظر به آنکه منابع طبیعی، اقلیم و نیروی انسانی در بین جوامع به طور نابرابر توزیع شده اند هر جامعه ای باید در حول استعدادهای طبیعی خود تخصص تولیدی پیدا کند تا مبادلات بازرگانی بین المللی به صورتی درآید که حداکثر قابلیت تولید را در زمینه اقلام معین مواد خام و کالاها و خدمات تأمین نماید، اما نظریه وابستگی مدعی است که اقتصاد جهانی را نمی توان به شیوه اسمیتی به عنوان یک نظام متشکل از طرف های برابر بازرگانی تصور نمود به این دلیل که برتری قدرت نظامی، اقتصادی و سیاسی جوامع صنعتی نابرابری شرایط مبادله را بر جوامع کمتر توسعه یافته بیش از پیش تحمیل می نماید.

مکتب وابستگی ابتدا در آمریکای لاتین و به عنوان عکس العملی نسبت به شکست برنامه کمیسیون اقتصادی در سازمان ملل برای آمریکای لاتین یا اکلا Economic Commission for Latino American و در اوایل دهه ۱۹۶۰ مطرح گردید. بسیاری از رژیم های پوپولیست در آمریکای لاتین راهبرد توسعه برنامه کمیسیون اقتصادی آمریکای لاتین (اکلا) مبنی بر حمایت گرایی و توسعه صنایع جایگزینی واردات را در دهه ۱۹۵۰ به کار بستند. آنها و نخبگانشان امیدهای فراوانی برای رسیدن به رشد اقتصادی رفاه و دموکراسی را در سر می پروراندند. با این وجود توسعه اقتصادی مختصر دهه ۱۹۵۰ به سرعت به یک رکود اقتصادی مبدل شد. در اوایل دهه ۱۹۶۰ مسائلی همچون بیکاری، تورم، کاهش نرخ برابری پول و افول رابطه مبادله، بسیاری از کشورهای آمریکای لاتین را به ستوه آورد و مکتب وابستگی بازتاب بحرانی بود که مارکسیسم ارتدوکس آمریکای لاتین به آن دچار شده بود. «از نظر کمونیسم راست آیین، کشورهای آمریکای لاتین برای برپایی یک انقلاب سوسیالیستی

پرولتاریایی باید پیشاپیش یک مرحله انقلاب صنعتی بورژوازی را از سر می گذرانند. در حالی که انقلاب سال ۱۹۸۴ چین و انقلاب و آخر دهه ۱۹۵۰ در کوبا نشان داد که کشورهای جهان سوم می توانند از این مرحله انقلاب بورژوازی جهش نمایند. بدین ترتیب بسیاری از محققین آمریکای لاتین مجذوب الگوی توسعه چین و کوبا شدند. پس از آن مکتب وابستگی در آمریکای لاتین به سرعت گسترش یافت و آمریکای شمالی را در نوردید و در واقع بسیاری از مفاهیم کلیدی مکتب وابستگی برای انتقاد بر برنامه اصلاحات اکلا و هم چنین انتقاد از مکتب نوسازی در اواسط دهه ۱۹۶۰ توسط همین سنت نئو مارکسیستی فراهم آمد.» (بخشایشی اردستانی، ۱۳۸۶، ص ۹۵)

برخی دیگر معتقدند که مکتب وابستگی در تقابل با مکتب نوسازی به وجود آمد. مکتب نوسازی مجموعه نظریاتی است که توسعه را از دیدگاه ایالات متحده و دیگر کشورهای غربی مورد بررسی قرار می دهد. لیکن مکتب وابستگی در تقابل با آن از دیدگاه جهان سوم به توسعه می نگرد. به تعبیری «مکتب وابستگی نمایانگر طنین آواهایی است که از پیرامون به گوش می رسد و با سلطه فکری مکتب آمریکایی نوسازی به معارضة بر می خیزد.» (بلوم استروم، ۱۹۸۴، ص ۲۲)

۲-۲ تعاریف وابستگی

در میان تعاریف متعددی که از وابستگی به عمل آمده است دو دسته تعریف را می توان از یکدیگر متمایز ساخت:

- گروهی از این تعارف وابستگی را به عنوان شکلی از روابط بین دو دسته از کشورها، یعنی کشورهای موسوم به جهان سوم از یک سو و کشورهای پیشرفته از سوی دیگر در نظر می گیرند.

- گروهی دیگر از تعاریف وابستگی را به عنوان یک وضعیت مشروط کننده در نظر می گیرند که نه تنها روابط خارجی کشور وابسته بلکه ساختارها داخلی آن را نیز در بر می گیرد.

گروه اول تعاریف وابستگی به طور عمده از سوی نظریه پردازان مکتبی موسوم به مکتب اکلا ECLA ارائه شده است. صاحب نظران مرتبط با این مکتب که از سال ۱۹۴۸ در مؤسسه برنامه ریزی اقتصادی و اجتماعی آمریکای لاتین به بررسی مسائل کشورهای جهان سوم به ویژه مسائل کشورهای آمریکای لاتین پرداختند بیشتر به روابط اقتصادی و به ویژه به روابط تجاری میان کشورهای جهان سوم با کشورهای پیشرفته غربی داشتند و وابستگی جهان سوم را در این روابط جستجو می کردند.

«رائول پریش اقتصاد دان آرژانتینی و بنیانگذار مکتب اکلا وابستگی را براساس مفهوم (رابطه مبادله) تعریف کرده است. رابطه مبادله بیانگر نسبت قیمت کالای صادراتی یک کشور به قیمت کالاهای وارداتی آن کشور است. به گفته پریش افول رابطه مبادله به زیان کشورهای جهان سوم و موجب تداوم وابستگی این کشورها به جهان پیشرفته شده است.» (ساعی، ۱۳۷۷، ص ۲۸)

۲-۳ مفروضات نظریه وابستگی

مکتب وابستگی نیز همانند مکتب نوسازی دارای اجزای بسیار نامتناجس است. اعضای آن از میان رشته های مختلف علوم اجتماعی برخاسته و توجه خود را بر کشورهای متفاوتی از آمریکای لاتین و دیگر مناطق جهان متمرکز ساخته اند. آنان همچنین از جهت گیری های ایدئولوژیک و تعهدات سیاسی متفاوتی نیز برخوردار می باشند. با این وجود می توان گفت که اعضای مکتب وابستگی بر فرض های اساسی زیر اتفاق نظر دارند:

- اقتصاد و جامعه در بخش عمده ای از دنیای در حال توسعه به شکل کامل تحت تأثیر این واقعیت قرار دارند که این کشورها در اصل به منزله تولید کنندگان مواد خام و مصرف کنندگان محصولات صنعتی در اقتصاد جهانی ادغام شده اند.

- این تقسیم کار به وسیله قدرت اقتصادی و سیاسی دنیای توسعه یافته دائمی شده است.

- همین ادغام پا برجا در اقتصاد جهانی موجب انحرافات جدی اقتصاد داخلی در جهان سوم می‌گردد.

- وابستگی به عنوان بخشی از قطب بندی مناطق در اقتصاد جهانی قلمداد می‌گردد.

- عوارض این معضل اقتصادی به قلمرو اجتماعی و سیاسی هم سرایت می‌نماید.

۲-۴ ویژگی‌های نظریه وابستگی

خصوصیات ویژه دیدگاه وابستگی را می‌توان به شرح زیر دسته بندی نمود:

الف - وابستگی به عنوان یک وضع تحمیل شده از بیرون

همه محققان مکتب وابستگی در این اصل با هم اتفاق نظر داشته اند که شرایط تحمیل شده از بیرون موجب وابستگی کشورها جهان سوم گردیده و وابستگی نیز به نوبه خود این کشورها را به سمت توسعه نیافتگی پیش می‌راند و به عنوان مثال پل باران مشخص نمود چگونه استعمار بریتانیا از طریق غارت ثروت های مادی و صنعت زدایی هندوستان را به سمت توسعه نیافتگی سوق داد. یا در مورد معضل بدهی های کشورهای آمریکای لاتین که بعد از استقراض فراوان مؤسسات مالی غرب کنترل آنها را بدست گرفتند و یا به موجب مطالعات لندسبرگ روشن شد که چگونه شرکت های فراملیتی از طریق اجرای سیاست خرده پیمانکاری اداره کامل امور تحقیقات، طراحی، حمل و نقل و بازاریابی را در موج جدید توسعه صنعتی در شرق آسیا به دست گرفته اند.

ب - وابستگی به عنوان یک وضعیت اقتصادی

نظریات سنتی وابستگی با ارائه تفسیر خود مبنی بر اینکه مبادله نابرابر اقتصادی علت پیدایش وابستگی است، محققین را به بررسی جنبه اقتصادی وابستگی هدایت نموده اند. ابعاد سیاسی و فرهنگی وابستگی نیز غالباً به عنوان پیامدهای طبیعی همین بعد اقتصادی در نظر گرفته می‌شوند.